

DE TROPISCHE NATUUR

ORGAAN VAN DE NEDERLANDSCH-INDISCHE NATUURHISTORISCHE VEREENIGING

Onder redactie van M. A. Lief tin ck, met medewerking van Dr C. G. G. J. v an Ste en is voor het botanisch gedeelte. Alle stukken het tijdschrift betreffende te richten tot M. A. Lief tin ck, Zoölogisch Museum, Buitenzorg.

Hoofdbestuur der Vereeniging: Dr D. F. v an Sloo ten, Voorzitter (Herbarium te Buitenzorg), Dr J. H. Coe rt, Onder-voorzitter (H.B.S.-straat 17, Soerabaja), Mej. C. J. v an Schoo nne veldt, Secretaresse-Penning-meesteres (van Heutszboulevard 12, Batavia - C.), M. A. Lief tin ck, Secretaris-redacteur van het tijdschrift.

Abonnementsprijs voor niet-leden der Ned.-Indische Natuurhistorische Vereeniging f 7. —

LEPUS NIGRICOLLIS, DE ZWARTNEK-HAAS

Van onze Javaanschen Zwartnek-haas kunnen we met praktische zekerheid aannemen dat hij eenmaal door menschenhanden op Java is ingevoerd. Daarop wijzen verschillende feiten. Ten eerste het ontbreken van de soort op Sumatra en Malakka, in Burma enz., terwijl ze wel voorkomt op Ceylon (eertijds een Nederlandsche bezitting) en het vasteland van Voor-Indië. Een volgend punt is het ontbreken van een (echten) inlandschen naam. En tenslotte is ook het verspreidingsgebied binnen Java merkwaardig. Zeker is namelijk wel, dat de soort een behoorlijke neiging vertoont tot uitbreiding van zijn gebied. Toch schijnt ze momenteel nog niet veel verder Oostwaarts te zijn gevorderd dan ongeveer den verbindingsweg Soebang-Bandoeng. En het was nog niet zoo lang geleden (1915), dat KONINGSBERGER¹⁾, naar gegevens van J. OLIVIER, als woongebied nog slechts kon aangeven: de vlakte van oud-Batavia, begrenzingen: Noord de Javazee, West de Tjikandi, Zuid de voet van de bergreeks Salak-Gedeh en Oost de Tjitaroem, wellicht zelfs de Bekassirivier, met dien verstande dan dat OLIVIER zelf ²⁾ hier in 1916 aan toevoegt, dat door hem „sedert enkele jaren” ook een paar exemplaren waren waargenomen nabij Rangkasbitoeng in Bantam en de soort daar ook reeds bekend was bij de bevolking. Het meest waarschijnlijk lijkt wel dat de invoer zou hebben plaats gehad ter verrijking met een — min of meer oud-vaderlandsch — jachtdier van de particuliere landerijen, welke in deze streek zooveel voorkomen. Een groote moeilijkheid blijft intusschen: het (zij het slechts met waarschijnlijkheid en door conclusietrekking) vaststellen van den tijd van invoer.

In de zeer oude literatuur over Java vond ik het dier nergens geheel betrouwbaar vermeld. De eerste keer dat voor Java van zulk een dier wordt gesproken, is bij VALENTIJN ³⁾, die zegt: „Daar zijn ook konijnen, doch niet overvloedig”. Dat hij het dier een konijn zou noemen behoeft m.i. niet als bezwaar te worden gezien, maar wel moeten we zeggen dat de geheele opsomming van dieren en planten, door VALENTIJN gegeven, het onmogelijk maakt te concludeeren,

¹⁾ Java, zoöl. & biol., Buitenzorg, 1915, p. 311.

²⁾ Teysmannia, XXVII, 1916, p. 484.

³⁾ Oud en nieuw O.-Indiën, IV, 1726, p. 255.

dat hij hier het oog had op wilde dieren en daarom meen ik dit bericht als praktisch waardeloos te moeten afschrijven.

Als volgende, of beter: als éérste zekere vermelding vond ik een bericht van G. B. SCHWARZ ⁴⁾: „Von wilden Thieren gibt es eine Menge. Wilde Schwein gibt es sehr viel . . . Ferner hat es auch viel Hirsch . . . So hat es auch Haasen, doch aber auf eine andere und kleinere Art (als in Europa). Ferner hat es viel Tigerthier“. De auteur vermeldt verder dat hij (als Compagnie's soldaat) weliswaar vrije jacht had, „jedoch wird keinem erlaubt, über drey oder vier Stund von der Stadt (Batavia), zu gehen“. Dit bericht voldoet m.i. aan alle te stellen eischen van duidelijkheid en betrouwbaarheid, en we mogen dus aannemen dat in 1750 de haas reeds op Java aanwezig was!

Het eerstvolgende bericht is dan pas van 1815, wanneer THORN ⁵⁾ schrijft: „Game does not abound on Java so much as in other countries; though Hares and Rabbits are pretty common“.

F. CUVIER ⁶⁾ beschrijft in 1823 de soort („Le Moussel, *Lepus nigricollis*, cab. du Mus.“) onder de toevoeging: „due aux recherches de MM. Leschenault, Diard et Duvaucel dans l'Inde“. We lezen verder nog: „M. Leschenault l'a le premier indiqué, en 1818, dans son catalogue manuscrit des animaux de Malabar, et en a donné une courte description sous le nom malabar moussel, et M. Diard l'a depuis envoyé de Java“.

Van nu af aan wordt de soort meermalen van Java vermeld, bijvoorbeeld door G. H. NAGEL ⁷⁾: „In het Duizendgebergte, langs het westelijk gedeelte van het Buitenzorgsche, houden zich tijgers op . . . Reeën, dassen, eene soort van konijnen, en eekhoorntjes zijn op de goenoeng Seribu voorhanden“. TEMMINCK ⁸⁾ geeft het dier den nieuwen naam *Lepus melanouchen* (in 1846 ⁹⁾ gecorrigeerd tot *L. melanonauchen*), daarbij zeggende dat het dier „paraît ne pas vivre ailleurs“. Dit laatste zegt ook S. MÜLLER ¹⁰⁾, daarbij echter alleen het oog hebbende op den Indischen Archipel. Hij bericht verder dat men den haas voornamelijk vindt „in de lage landen; veel zeldzamer in de hoogdalen der binnenlanden, en schier nimmer in de groote bergwouden. Zijn vleesch is malsch; doch veel minder smakelijk, dan dat van onzen Europeeschen haas“.

De eerste die de gedachte aan import op Java heeft geopperd was, zoover mij bekend, BLYTH: ¹¹⁾ „ . . . Java, where also it has probably been introduced“.

ZELEBOR ¹²⁾ verkreeg in 1858 2 exemplaren op Java, waarvan één levend te Batavia en voegt hier aan toe: „Die schöne Hasenart verzehrt nebst grünen Pflanzen auch mit besonderer Vorliebe rohen Reis“. Volgens P. J. VETH ¹³⁾ bewoont het dier „de voorboschjes der hooge wouden van de heete zone, die hij des nachts in

⁴⁾ Reise in O. Indien, etc., Heilbron, 1751, p. 49.

⁵⁾ Memoir of the conquest of Java, London, 1815, p. 215.

⁶⁾ Dict. Scienc. Nat., Strasb. & Paris, XXVI, 1823, p. 299.

⁷⁾ Javaansche Tafereelen, Amsterdam, 1829, p. 75.

⁸⁾ Fauna Japon., Coup d'Oeil, Disc. Prélim., 1835, p. XIII.

⁹⁾ Coup d'Oeil poss. néerl., II, 1846, p. 325.

¹⁰⁾ Verh. Nat. Gesch. Ned. Overz. Bez., 1839, Zool., p. 37.

¹¹⁾ Journ. As. Soc. Beng., XXIV, 1855, p. 480.

¹²⁾ Reise der Novara, Zool. Th., I, 1869 p. 31.

¹³⁾ Java, I, Haarlem, 1875, p. 251.

troepjes verlaat, om voedsel te zoeken op de naburige akkers". In de uitgave van hetzelfde werk van 1903 (p. 292) staat verder nog ingelascht: „van Ceylon afkomstig". VON MARTENS¹⁴⁾ gaat eenigszins uitvoerig op de soort in: „Noch weniger verbreitet (dan het stekelvarken) ist der Hase; ich sah denselben nur auf den Märkten von Batavia wo er lebend in Käfigen feilgeboten wird und man sagte mir, er sei erst durch Marschall Daendels (1808—1811) hier des Jagdvergnügens wegen eingeführt und ausgesetzt worden. Zwar habe ich vergebens nach einer Bestätigung dieser Angabe in der Literatur gesucht, aber sie erscheint doch nicht unwahrscheinlich da von keinem andern Theile des Archipels ein Hase bekannt ist" etc. In een noot haalt hij verder aan Valentijn en Thorn en zegt: „In den Vocabularien der malaiischen Sprache werden wohl auch Namen für Hasen oder Kaninchen genannt, kawelu und kelintji, klintji, ersteres kann aber vielleicht auch ein ganz anderes Thier sein und das letztere ist nach Roorda van Eysinga erst aus dem holländischen Konijntje entstanden".

Latere vermeldingen zijn nog van MOHNIKE¹⁵⁾: „Wahrscheinlich ist derselbe von der Küste von Malabar daselbst (op Java) eingeführt"; VORDERMAN¹⁶⁾: „Ook de haas, die in oude tijden vermoedelijk vanuit Ceylon te Batavia ingevoerd werd, heeft zijn verblijf tot de Oostelijke hellingen van den Salak uitgebreid"; G. W. COUPERUS¹⁷⁾: „paraît avoir été importé du Bengale par les Anglais, pendant que cette île était sous leur domination, car on ne le trouve que dans la résidence de Batavia et quelques parties des résidences limitrophes. où il habite les terrains couverts d'herbes et de broussailles, ainsi que les plantations d'ananas et de pandanées. En chassant dans les environs de Meester-Cornélis, on peut tirer par jour trois, quatre à cinq lièvres. Les indigènes les prennent comme les kantjils pour les vendre vivants aux Européens, qui les mangent en civet". JENTINK¹⁸⁾ zegt, dat „it is generally believed that is has been introduced into Java from the Indian continent. Nobody however has given grounds on which this statement has been based". TROUESSART's¹⁹⁾ opgave: „Sumatra et Java (introd.?)" is natuurlijk op te vatten als een „slip of the pen".

Bij KONINGSBERGER²⁰⁾ lezen we dan: „De Haas komt op Java niet zeer algemeen voor en daar zijn vleesch niet door aangename smaak uitmunt, wordt er ook geen jacht op hem gemaakt". Dit is natuurlijk geheel in strijd met de feiten. „Overigens is hij niet bijzonder schuw, getuige het feit, dat zich geruimen tijd een paar van deze dieren in den Plantentuin te Buitenzorg heeft opgehouden en zich

Fig 1. Javaansche zwartnek-haas. Goed zichtbaar zijn de lange en vrij breede ooren.

¹⁴⁾ Die Preuss. Exped. nach O.-Asien, Zool, I, 1876, p. 256.

¹⁵⁾ Blicke a. d. Pflanz. u. Thierl. Niederl. Malaienl., Münster, 1883, p. 429.

¹⁶⁾ Natuurk. Tijdschr. Ned. Ind., XLV, 1885, p. 308.

¹⁷⁾ Revue Colon. Intern., II, 1887, p. 310.

¹⁸⁾ in WEBER: Zool. Ergebn. Nied. O. Ind., I, 1890, p. 122.

¹⁹⁾ Catal. Mamm., I, 1899, p. 652.

²⁰⁾ Meded. 's Lands Plantent., LIV, 1902, p. 57.

tot op geringen afstand liet naderen. Zij hadden de weinig toegankelijke afdeeling der rottan-palmen tot verblijfplaats uitgekozen en leefden daar blijkbaar tamelijk ongestoord. Toen in deze afdeeling eene opruiming werd gehouden, zijn zij verdwenen".

SHORTRIDGE ²¹⁾ verzamelde voor het Britsch Museum 14 exemplaren (bijschrift door SHORTRIDGE zelf op den overdruk in mijn bezit) en wel te Batavia en Buitenzorg. „Plentiful among sugarcane plantations around Batavia and Buitenzorg".

Wat betreft het belangrijke artikel van OLIVIER (noot 2), hieruit zullen de gegevens in het onderstaande afzonderlijk worden verwerkt.

Ik haal verder nog aan ²²⁾ de mededeeling dat het dier „in West-Java weleens schadelijk optreedt in *Hevea*-kweekbedden. Men late de dieren wegschieten of strikken".

Een geheel ander geluid is het volgende ²³⁾: „De Jagers-vereeniging „Diana" wees in 1924 op het gevaar voor uitroeiing van deze soort bij veelvuldig gebruik van kunstlicht als middel tot aantrekking en fascineering en deed het verzoek om het gebruik van dit middel te verbieden. De Regeering heeft toen de aandacht van de gewestelijke autoriteiten op dit middel gevestigd". Ik lasch hier ook even in een berichtje van W. W. A. PHILLIPS ²⁴⁾, waarin hij zegt dat op Ceylon het dier betrekkelijk schaarsch is „doubtless due in the main to the constant shooting by villagers that goes on at night with the aid of electric torches". E. DAHLER ²⁵⁾ kwam daartegenover juist weer op tegen de ongemotiveerde bescherming van de soort. Hij begrijpt niet waarom de soort (in de toen ontworpen Jacht-ordonnantie) niet is ingedeeld bij het schadelijk wild. „Weliswaar is de schadelijkheid van den haas niet zoo groot als over het algemeen beweerd wordt, iedere rubberplanter echter in de omstreken van Batavia, Tangerang, Serpong enz., de gebieden waar de haas veelvuldig voorkomt, weet wat een groote schade in jonge pit-aanplantingen of jonge oculaties door hazen kan worden aangericht. Ook schrijver dezes heeft dit aan den lijve gevoeld. In de Cultuurtuin in Buitenzorg zijn de jonge oculaties door paggers tegen hazenvraat beschermd. Vele ondernemingen loven voor het vangen van hazen premies uit; een onderneming bij Paroeng betaalt, naar men mij mededeelde, 25 ct. per gedood dier. Ook de op droge gronden (in de hazenstreken meest erven om de woonhuizen) gezaaide padi ondervindt schade door hazenvraat. Men vindt, wanneer men daar op hazen jaagt, altijd een dankbare bevolking, welke zonder belooning met animo meehelpt de schadelijke beestjes uit hun schuilhoeken te drijven". Toch werd in de Jachtordonnantie en -verordening van 1931 ²⁶⁾ de haas gerangschikt onder het „klein wild", waarop o. a. gedurende de maanden December-Juli alle jacht verboden is en is dit ook in de nieuwe ontwerp-ordonnantie zoo gebleven.

Na dit (onvolledige) extract uit de literatuur (zoo vindt men enkele anatomische bijzonderheden of een beschrijving bij HILGENDORF ²⁷⁾, K. DAMMERMAN ²⁸⁾

²¹⁾ Proc. Zool. Soc. London, 1909, p. 391.

²²⁾ Handb. Rubbercult. Ned. Ind., 1921, p. 217.

²³⁾ De Ind. Dierenvriend, II, 1928, No. 4.

²⁴⁾ Ceylon Journ. Sci., XVIII, 1933, p. 140.

²⁵⁾ Batav. Nieuwsbl., 25-II-1930.

²⁶⁾ Staatsbl. 1931, no. 133, 265. Zie ook de „Toelichting", Batavia, 1932.

²⁷⁾ MB. Königl. Akad. Wiss. Berlin. 1865, p. 673.

²⁸⁾ Treubia, XIII, 1931, p. 433.

A. SCHREUDER²⁹⁾) nog enkele eigen opmerkingen over de soort die mij, vooral door de vroegere jachten tezamen met den heer DAHLER, en door het er op na houden van dieren in gevangenschap, eenigszins in zijn levenswijze bekend is. Zeer vele gegevens heb ik ook direct aan den heer DAHLER te danken.

Het tegenwoordige verspreidingsgebied strekt zich uit vanaf het Bantamsche tot in het Soebangsche, vanaf Batavia tot aan de Wijnkoopsbaai (brug over de Tjimandiri), in de richting van den Poentjak ongeveer tot paal 64. De heer ROSELJE van Pasirangin vertelde mij dat hij de soort in zijn theetuinen had waargenomen tot op een hoogte van ongeveer 3000 voet (Tjipajong). Nauwkeurige berichten uit de randgebieden ontbreken echter en zulke berichten zouden zeker *bijzonder* op prijs worden gesteld!

In de voor hen geschikte streken (en de soort lijkt mij niet zoo heel erg kieskeurig te zijn, mits er maar aanwezig zijn *dekking* en voldoende sappig onkruid, doch géén àl te zware begroeiing) komen vaak vrij veel exemplaren voor. Gaat men er des avonds eens met een lamp op uit, dan krijgt men bijna met zekerheid wel een of meer exemplaren in zicht (ook bij voorbeeld op het raceterrein te Buitenzorg) en op binnenwegen krijgt men ze nog al eens in het licht van de autolampen. De verhalen van jagers die beweren op één nacht een dozijn exemplaren te hebben geschoten, berusten dan ook *niet* alle op jagerslatijn. In tegenstelling met OLIVIER kan ik ook niet vinden dat de soort door haar bedeesde natuur in sterke mate de verblijfplaatsen van den mensch ontwijkt. Ik zag zelfs eens een (verdwaald) exemplaar overdag rondspringen op het binnenplein van de Middelbare Landbouwschool te Buitenzorg. Precies hetzelfde overkwam DAHLER, die ook hun legers vond midden tusschen kampoenghuizen, slechts op enkele meters daarvan verwijderd.

Fig. 2. Een typische uitkijkhouding. Op deze foto is de donkere nekvlek, waaraan de soort haar naam ontleent, duidelijk te zien (hoewel men hier ten deele ook slechts aan schaduw kan denken).

Als echte haas maakt het dier geen hol, maar alleen een leger, een ietwat schoongekrabd of platgetreden plekje onder een struik, een *alang-alang* pol, e. d. Ook zijn de jongen aanstonds vlug, behaard en niet blind. Niet geheel duidelijk is de bewering van BLANFORD³⁰⁾: „Like *L. ruficaudatus* this hare takes refuge in holes (on the Nilgiris, in hollow trees) when pursued”. Een overeenkomstig bericht vinden we ook bij STERNDAL³¹⁾.

Des avonds, reeds vanaf de schemering, verlaten ze hun leger en dekking en wagen zich dan zeker wel tot 500 m (en verder?) op open terrein. Onder jagers geldt wel de meening, dat men er des avonds het best op kon jagen na een zwaren regenbui. Een andere vraag is het of heldere maannachten gunstig zijn? Worden

²⁹⁾ Arch Néerl. de Zool., II, 1936, p. 231.

³⁰⁾ The Fauna of Brit. Ind., Mamm., 1888, p. 449.

³¹⁾ Nat. Hist. of Ind. Mamm., 1884, p. 369.

ze op dit open terrein verrast door mensen, dan zullen ze wel steeds wegloopen (tenzij ze misschien worden „verblind” of „gefascineerd” door het licht en dan geheel stil blijven zitten). Wanneer er echter dichtbij dekking aanwezig is, dan loopen ze vaak niet, of althans niet ver, weg, maar verbergen zich in de naastbij gelegen struiken. Het gebeurt wel eens dat ze, terugwijkend naar hun dekking, naar den jager toelopen, d. w. z. bij voorkeur in een boogje om hem heen. Bij het overdag jagen met honden heeft men soms gelegenheid te zien hoezeer zulk een haas vaak tot het allerlaatste moment zich blijft drukken, kalm de jagers vlak naast zich latende passeeren, pas wegrendend als het te laat is. OLIVIER schrijft dat hij ze in zoo'n geval ook wel eens heel stil zag *wegsluipen* naar een verder gelegen struikje. DAHLER maakte het tweemaal mee dat er, na het vallen van méér schoten (o. a. bij schijfschieten), op een paar meters afstand toch nog een haas werd opgejaagd. Het is niet onwaarschijnlijk dat ze paarsgewijs leven, een enkele maal kon dit met zekerheid door DAHLER worden geconstateerd. Het boven genoemde voorkomen in „troepjes” (VETH lijkt wel wat overdreven, maar toch zijn mij wel degelijk 2 gevallen bekend dat er 4 exemplaren bijeen werden aangetroffen, terwijl ook OLIVIER spreekt van het samentreffen van een aantal dieren. Hij vermeldt ook een tezamen „feestvieren”).

Wat het voedsel betreft, zoo werden boven reeds een paar kultuurgewassen genoemd, die aangetast worden. Daarbij is nog te voegen kedelee (Selectietuinen). Over de jonge *Hevea*-plantjes deelde de heer VAN HEETEREN mij nog mee dat deze in den Cultuurtuin een eindje boven den grond werden afgebeten, zonder dat echter het afgebeten deel werd opgegeten. Van padi wordt graag gegeten: op droge velden de jonge plantjes, op sawah de jonge uitloop aanwezig na het snijden, zelfs wanneer dan de grond nog niet geheel droog is. De heer PRIBÉ vertelde mij dat op de P. en T. landen schade werd ondervonden door aanvreten van sisal-bulbillen op de kweekbedden. OLIVIER noemt verder als wilde onkruiden, die hij graag eet, bajam merah (*Amaranthus gangeticus*) en babadotan (*Hyptis suaveolens*).

Wat de voortplanting aangaat (op welk punt ik het meest van al te danken heb aan de nauwkeurige aantekeningen van DAHLER), namen wij tezamen *geboorten* waar in de maanden Januari (3 ×), Februari (2 ×), Maart (3 ×), Mei (4 ×), Juli (1 ×), Augustus (6 ×), September (4 ×), October (1 ×), November (1 ×), December (2 ×). De worpgrootte bedroeg meestal 2 (10 gevallen). Daarnaast vond DAHLER 2 maal een bezet ♀ met slechts 1 foetus, terwijl ik zelf eenmaal een „nest” vond met 3 jongen. Ook OLIVIER vermeldt het aantreffen van bezette dieren „in alle seizoenen”, geeft echter geen exacte maandwaarnemingen. Wel voegt hij er aan toe, dat er in den Oost-moesson meer jonge haasjes in het veld te vinden zouden zijn dan in de natte periode en verklaart dit uit de gevoeligheid dezer diertjes voor nattigheid. BREHM³²⁾ haalt DAVISON aan, die schreef dat (in de Nilgiris) gewoonlijk één jong zou worden voortgebracht, niet zelden echter ook twee.

OLIVIER noemt als voornaamsten vijand den garangan, *Herpestes javanicus*. De heer E. B. MULDER schreef mij in 1931 dat hij op het vliegveld Kali-djati (tusschen Soebang en Poerwakarta) tientallen rase's, *Viverricula malaccensis*, had geschoten „daar ze geweldig achter de hazen aanzaten. Eén schoot ik er die bezig was een volwassen haas aan te snijden”.

³²⁾ Tierleben, Säuget., II, 1914, p. 123.

De soort vormt van oudsher een zeer geliefd jachtobject. Het aantrekkelijkst was wel het (thans verboden) schieten met de lamp (waarbij, volgens DAHLER, gemiddeld $2\frac{1}{2}$ uur lopen noodig was om één haas in de tasch te brengen). Maar ook overdag is de jacht (met honden) wel mogelijk. Inlanders en Chineezenvangen ze met honden en een korten stok, waarmede zij ze in hun vlucht weten te treffen (sram pang). Het vleesch wordt algemeen beschouwd als zeer smakelijk en niet onderdoend voor dat van den Europeeschen haas. Als een flink gewicht voor een dier geeft OLIVIER $2\frac{1}{2}$ kg. Hetzelfde gewicht geeft TUTEIN NOLTHENIUS³³⁾ voor Ceylon.

Voor de vraag of „bescherming” noodig en gewenscht is, verwijs ik naar de aanhaling van DAHLER. Volgens zijn opvatting is in het algemeen kultuuruitbreiding gunstig voor de uitbreiding van den haas, in het bijzonder de aanleg van thee-, sereh- en rubbertuinen. In den Cultuurtuin nam het aantal der dieren zeer af na het sterk vermindern van de hoeveelheid struikvormige groenbesters. Ik haal hier verder alleen nog even bij aan een meening, neergeschreven door het Bestuur van het Ned. Ind. Jagersgenootschap³⁴⁾: „Hoewel wij in principe niet geporteerd zijn voor het jagen met de lamp, is deze voor het schieten van krokodillen, tijgers, toetoels en hazen vrijwel onmisbaar. . . geloven wij, dat het jagen op „schadelijk wild” met de lamp niet te verbieden zal zijn”. Schrijver zelf is van meening dat het schieten van hazen met de lamp op zich zelf géénszins „onwettelijk” behoeft te worden genoemd en dat er hier ook voor uitroeiing al heel weinig vrees behoeft te bestaan.

In gevangenschap schijnen de dieren niet licht geheel tam te worden, tenzij ze van heel jong af aan in gevangenschap worden opgevoed, in welk geval ze ook, volgens OLIVIER, in het minst geen vrees meer vertoonen voor honden en katten. In een mij bekend geval was zulk een dier zeer gehecht aan zijn meesteres, voor ieder ander echter, o. a. haar man, zeer schuw. Oude dieren die ik er op na hield, gingen soms reeds na 1 of 2 weken dood, ook al aten ze goed. Ik bezat o. a. een dier, dat gevangen was op een leeftijd van ongeveer $2\frac{1}{2}$ maand, het stierf na 4 maanden zonder aanwijsbare oorzaak. Bij aankomst liet het zich zonder tegenstribbelen bij de ooren opnemen. In een volière geplaatst trachtte het zich aanstonds door het gaas een uitweg te banen, waarop het onderste gedeelte hiervan werd afgedekt met planken. Hierna trok het dier zich in een hoekje terug, waar het gewoonlijk stil zat, om echter soms eenigszins tegen de tralies te gaan opstaan. Na 4 dagen liet hij mij in de volière zeer dicht naderen om pas op het allerlaatst wat achteruit te gaan. Toch was hij na 10 dagen nog erg schuw. Toen echter de kebon met vrij

Fig. 3. Nog een typische houding.

³³⁾ De Trop. Natuur, VII, 1918, p. 105.

³⁴⁾ De Ned. Ind. Jager, December 1938, p. 288.

veel geraas het hok aanveegde, bleef hij kalm dooreten! Soms kwam het dier bij het geven van voedsel wel eens tegen de tralies opstaan. Alles bijeen werd het echter op den langen duur absoluut niet tammer, eerder het omgekeerde. Zoo kon het soms, als ik het hok binnentrad, als dol tegen de tralies opspringen. Door de tralies heen „speelde” het wel eens met een wit, loslopend, konijn. Wanneer ik trachtte hem met een stokje door de tralies heen voorzichtig op zij te duwen, ging hij duidelijk de stok „bevechten”. In een voorgehouden lap maakte hij op deze wijze scheuren. Zijn vechtwijze bestond uit *krabben*. Soms „attakeerde” hij de doek zeer positief: hij sprong er, al slaand met de voorpooten, tegenop om dan direct daarna weg te rennen. In het wild zijn zijn eigenlijke „wapens” natuurlijk slechts het wegloopen en het zich drukken. Zijn oogen leken mij geenszins erg slecht. Hij zag althans onmiddellijk uit de verte iemand aankomen. Zijn eerste neiging was dan zonder eenigen twijfel zich te drukken en niet weg te loopen. Als geluid hoorde ik alleen een zeer zacht en herhaald „tj’k”, alleen waargenomen als angst-uiting. Bij in het wild aangeschoten dieren hoort men bij het aanvatten soms een grommend geluid, gevolgd door een tamelijk luid geschreeuw. Nooit heb ik een dier, overdag of ’s nachts, in slaap kunnen verrassen. Het eten gebeurde zoowel overdag als ’s nachts. Het neusje en de ooren zijn zeer beweeglijk.

Jonge dieren van nog géén 10 dagen oud dronken direct met graagte verdunde melk uit een spuitje en gingen al heel gauw over tot zèlf drinken uit een schoteltje. Een paar andere jongen werden bij een zoogend konijn gezet, waarbij ze direct pogingen tot zuigen deden. Het konijn echter verdroeg de diertjes niet. Bij een vogelkoopman zag ik een jong dier van 2 maanden, dat gehéél tam leek, in zijn kleine kooitje met ijver k a n g k o e n g-blad zat te eten en zich volkomen gewillig liet opnemen.

Het langst hield het in de gevangenschap uit een exemplaar, dat bij den heer DAHLER leefde in een groote volièrre. Dit dier was ook betrekkelijk weinig schuw, kwam bijvoorbeeld mevrouw DAHLER tegemoet wanneer zij het brood bracht. Het stierf na 2 jaar en 3 maanden. Stellig was deze dood nog niet een geheel natuurlijke (ouderdom), want tegelijk met dit dier stierven in 2 dagen tijds alle 5 exemplaren, die de bezetting van de volièrre uitmaakten. Hierna volgt een dier met 9 maanden.

Afgebeeld was de soort tot heden maar één maal: een vrij goede, maar wat „ouderwetsche”, gekleurde teekening bij WAGNER ³⁵⁾. Sinds door WROUGHTON ³⁶⁾ het Ceylon-ras van onzen haas op grond van kleurverschil van den vastelandsvorm werd afgescheiden als *L. n. singhala*, doet zich de vraag voor tot welk ras de Javanen behooren. Mocht blijken dat de Javanen identiek zijn met de Ceylon-dieren (en ik kon persoonlijk geen verschil waarnemen), dan zou natuurlijk de Java- en Ceylon-vorm moeten worden aangeduid als *L. n. melanauchen* TEMM.

Buitenzorg.

H. J. V. SODY

³⁵⁾ in SCHREBER: Die Säugeth., Suppl. III, 1843, Pl. 233 F.

³⁶⁾ Journ Bomb. Nat. Hist. Soc., XXIV, 1915, p. 42.